

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.23.24>

УДК 35.327

Криштанович Мирослав,*доктор наук із державного управління, професор,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ В 1995–2005 РР.

У статті представлено українсько-польське співробітництво в зовнішній політиці, де зазначено, що саме з моменту проголошення незалежності України розпочалась постановка питань пріоритетного розвитку українсько-польського співробітництва. 26 серпня 1991 року в польському урядовому часописі “Przegląd Rządowy” із цього приводу було вміщено заяву К. Скубішевського. У цьому документі стверджувалося, що Польща прихильно ставиться до прагнень України стати незалежною державою, визнавалося право на здійснення самостійної як внутрішньої та зовнішньої політики. Ще через кілька днів схвальні постанови з приводу цього рішення Верховної Ради України від 24 серпня прийняли Сенат та Сейм Республіки Польща. За таких обставин керівництво української держави виступило з ініціативою, реалізація якої мала підняти двосторонні відносини на новий рівень. Зокрема, 3 вересня 1991 року офіційний Київ звернувся до Польщі із пропозицією встановити дипломатичні відносини.

Логічним завершенням надзвичайно високої дипломатичної активності у першій половині 1992 року стало підписання у Варшаві 18 травня президентами Л. Кравчуком та Л. Валенсою «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво». Цей документ став фундаментом, на якому базується практично вся інституційно-правова база українсько-польських міждержавних відносин у різноманітних сферах. Ключовим у документі є стаття I, в якій зазначалося: «Сторони зобов'язуються в нових політичних умовах розвивати відносини в дусі дружби, співробітництва, взаємної поваги, взаєморозуміння, довіри і добросусідства на основі міжнародного права, в тому числі принципів суверенної рівності, незастосування сили або погрози силою, непорушності кордонів, територіальної цілісності, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, самовизначення народів, поваги прав людини і основних свобод, сумлінного виконання міжнародно-правових зобов'язань». Співробітництво України з Польщею в зовнішній політиці набуло характеру стратегічного партнерства й співробітництва. Його формальним закріпленням став Меморандум про стратегічне партнерство Польщі і України від 21 червня 1996 року.

Ключові слова: українсько-польське співробітництво, зовнішня політика, меморандум, стратегічне партнерство, Україна, Польща, Європейський Союз.

Kryshtanovych Myroslav. Genesis of Ukrainian-Polish cooperation in foreign policy in 1995–2005

The article presents the Ukrainian-Polish cooperation in foreign policy, which indicates that it was from the moment of proclamation of Ukraine's independence that the questions of the priority development of Ukrainian-Polish cooperation began to be raised. On August 26, 1991 in the Polish government magazine “Przegląd Rządowy” K. Skubiszewski's statement was published on this matter. This document asserted that Poland favorably treats Ukraine's aspirations to become an independent state, and recognized the right to pursue independent domestic and foreign policies. A few days later, the Senate and the Seimas of the Republic of Poland adopted positive resolutions on this decision of the Verkhovna Rada of Ukraine on August 24. Under such circumstances, the leadership of the Ukrainian state came up with an initiative, the implementation of which was supposed to raise bilateral relations to a new level. In particular, on September 3, 1991, official Kiev turned to Poland with a proposal to establish diplomatic relations.

The logical conclusion of the extremely high diplomatic activity in the first half of 1992. was the signing in Warsaw on May 18 by presidents L. Kravchuk and L. Walesa of the “Treaty between Ukraine and the Republic of Poland on good-neighborliness, friendly relations and cooperation”. This document became the foundation on which practically the entire institutional and legal framework of Ukrainian-Polish interstate relations in various fields is based. The key in the document is Article 1, which stated: “The parties undertake in the new political conditions to develop relations in the spirit of friendship, cooperation, mutual respect, mutual understanding, trust and good-neighborliness on the basis of international law, including the principles of sovereign equality, non-use of force or threat force, inviolability of borders, territorial integrity, peaceful settlement of disputes, non-interference in internal affairs, self-determination of peoples, respect for human rights and fundamental freedoms, conscientious fulfillment of international obligations”.

Cooperation between Ukraine and Poland in foreign policy has acquired the character of strategic partnership and cooperation. Its formalization was the Memorandum of Strategic Partnership between Poland and Ukraine of June 21, 1996.

Key words: Ukrainian-Polish cooperation, foreign policy, memorandum, strategic partnership, Ukraine, Poland, European Union.

З другої половини 90-х років українсько-польські взаємини у площині зовнішньої політики почали набувати ознак стратегічного партнерства, тобто це такі відносини між державами, які мають довготривалий характер. Саме в цей час державне керівництво України і Польщі дійшло переконання, що забезпечення національних інтересів обох країн, збереження необхідного рівня регіональної і загальноєвропейської безпеки є можливим за умови дотримання тісних взаємин двох держав та проведення спільного зовнішньополітичного курсу на стратегічне партнерство. Основними мотивами встановлення відносин стратегічного партнерства між Україною та Польщею стали:

- по-перше, те, що обидві держави володіли зіставним економічним, військовим, фінансовим, технологічним та гуманітарним потенціалами, що дозволяло на паритетних засадах встановлювати особливий статус двосторонніх відносин;
- по-друге, обидві держави відігравали ключову роль у регіоні Центрально-Східної Європи та мали спільні погляди на питання розвитку регіональної та європейської безпеки;
- по-третє, обидві держави мали перед собою схожі нереалізовані завдання щодо інтеграції до європейських та євроатлантичних структур;
- по-четверте, обидві держави виявили зацікавленість у довгостроковій співпраці у сфері міжнародних відносин [1].

Умовною датою офіційного оголошення виходу українсько-польських відносин на новий рівень партнерства вважається 1996 рік. Незважаючи на певне «гальмування» цього процесу наприкінці 1995 року, вже у 1996 році фахівці діагностували їх вихід на рівень стратегічного партнерства. Перебування при владі в Польщі президента А. Квасневського, а в Україні, відповідно, – Л. Кучми, запам'яталися тим, що стосунки по лінії Варшава – Київ не лише не погіршилися, а навпаки, навіть дещо зміцнилися.

Зокрема, незважаючи на прогнози «похолодання» двосторонніх відносин, новобраний Президент Польщі А. Квасневський одразу задекларував свій інтерес щодо розширення співпраці з Україною. У президентів двох країн Л. Кучми та А. Квасневського склалися дружні відносини, і уже в січні 1996 року вони виступили з спільною заявою про активізацію діяльності Консультативного комітету Президентів (далі – ККП). У цьому ж році було ухвалено рішення про те, що засідання ККП відбуватимуться чотири рази на рік. І, хоча, як показала практика, лише в 2001 році вдалося витримати графік засідань повністю, практика особистих зустрічей А. Квасневського та Л. Кучми вимірюється цифрою більше трьох десятків. Консультативний комітет Президентів у період із 1 січня 1996 року до 1 травня 2004 року засідав 13 разів [2].

Співробітництво України з Польщею в зовнішній політиці набуло характеру стратегічного партнерства й співробітництва. Його формальним закріпленням став Меморандум про стратегічне партнерство Польщі і України від 21 червня 1996 року. Усвідомлюючи необхідність встановлення стратегічних відносин, 25 червня 1996 року за результатами переговорів у Варшаві під час офіційного візиту Президента України до Республіки Польща була укладена «Спільна Декларація Президента України і Президента Республіки Польща», яка задекларувала курс на розвиток стратегічного партнерства [3].

Значному поживленню двосторонніх контактів сприяла підписана в Києві в травні 1997 р. президентами Л. Кучмою та А. Квасневським Спільна заява «До порозуміння і єднання» [4]. Використання в документі термінології щодо України та Польщі як «стратегічних партнерів» свідчило про започаткування процесу переходу стосунків між двома країнами в якісно новий етап. У преамбулі Спільної Заяви йшлося про таке: «Дорога до справжньої дружби веде перед усім через правду і взаємне порозуміння. Усвідомлюємо, що жодна мета не може бути виправданням злочинів, насильства і застосування загальної відповідальності. Одночасно пам'ятаємо, що викликані вони були незалежними від поляків і українців обставинами через недемократичні політичні системи, нав'язані нашим народам проти їх волі».

Нарощування потенціалу двостороннього співробітництва свідчило про те, що Україна і Польща безповоротно вступили у фазу конструктивної і широкомасштабної взаємодії. Українсько-польські відносини, позначені інтенсивністю двостороннього діалогу на найвищому рівні та активною роботою Консультативного комітету, охоплювали практично всі площини співробітництва.

З обранням президентом Польщі А. Квасневського у 1995 р. відчутно активізувалося: оформлення відповідного нормативно-правового й інституційного забезпечення, з однієї сторони, відображало її вихід на якісно новий рівень, з іншої – уможливило подальший успішний розвиток. Згодом відбулася перша зустріч президентів Польщі та України А. Квасневського і Л. Кучми в січні 1996 року у Парижі, під час подій, пов'язаних із похоронами Ф. Міттерана. Президенти провели розмову, в процесі якої вирішено відновити роботу Консультативного комітету Президентів. Польський президент запросив свого колегу відвідати Польщу з офіційним візитом. У червні 1996 року відбувся візит Президента України Л. Кучми до міста Ланьцут, в якому проходила зустріч керівників країн Європи. Участь української сторони у форумі засвідчила визнання ролі України в питаннях безпеки Європи.

Важливе значення для розвитку двосторонніх відносин мав візит у Польщу Президента України Л. Кучми 25-26 червня 1996 року. У процесі зустрічі відбулося підписання спільної декларації, в якій чітко сформульовано ідею про стратегічне партнерство між Україною і Польщею [5]. Саме з цього часу двосторонні відносини вийшли на рівень стратегічного партнерства з відповідним динамізмом та цілеспрямованістю. За словами надзвичайного і повноваженого посла Польщі в Україні М. Зюлковської, «Україна у польській зовнішній політиці посідає ключове місце, а головною цінністю у взаєминах стала ідея доброго сусідства. Стосунки між Польщею і Україною часто визначаються як стратегічне партнерство. З нашого боку, під стратегічним партнерством ми розуміємо сприяння процесові інтеграції України в європейську спільноту, що є стратегічним чинником і без чого європейська архітектура була б неповною» [6].

Концептуальні засади польської зовнішньої політики, зокрема щодо України, набули якісно нових рис, коли польський уряд очолив Є. Бузек. Певним чином це було пов'язано з особистістю керівника польського МЗС – Б. Геремека. Основні завдання польської політики щодо України полягали в поглибленні «стратегічного партнерства» як одного з пріоритетних напрямів зовнішньої політики, підтримці зближення з європейськими структурами, привертання якнайбільшої уваги США та ЄС до утвердження України в її європейському виборі, прямій підтримці процесів трансформації та внутрішніх реформ.

Перелом в українсько-польському співробітництві, що мав місце у 1996 році, значною мірою пояснювався нічим іншим, як оголошенням офіційним Києвом своєї згоди на вступ Польщі, а також інших держав-учасниць Варшавського договору до НАТО. Вбачаючи очевидні вигоди від наближення України до Європи, Польща дедалі активніше почала вдаватися до лобювання її інтересів у колах європейських політиків.

У травні 1997 року Президент Польщі А. Квасневський відвідав з офіційним діловим візитом Україну, в процесі якого відбулося підписання «Спільної заяви президентів Республіки Польщі та України до порозуміння та єднання» [7], основною метою якої стало формалізоване декларування факту завершення періоду політичних суперечок щодо неоднозначних сторінок українсько-польської історії, пов'язаних із конфліктами та взаємними претензіями, що були під час військових дій періоду Другої світової війни та в повоєнний період у документі зазначалося, що «замовчування або одностороннє висвітлення фактів (спільної польсько-української історії) не залікують біль скривджених та їхніх близьких, не сприятимуть поглибленню взаєморозуміння між нашими народами. Дорога до справжньої дружби лежить передусім через правду і взаєморозуміння. Визнаємо, що жодна мета не може бути виправданням злочину, насильства і застосування принципу колективної відповідальності». Таким чином, можна вважати, що розвиток двосторонніх українсько-польських відносин після підписання президентами обох держав Л. Кучмою і О. Квасневським Спільної заяви «До порозуміння і єднання» у травні 1997 року вийшов на рівень стратегічного партнерства.

13–14 лютого 1998 року відбувся візит делегації сейму на чолі з головою комісії з питань зовнішньої політики Ч. Белецьким у Київ. На зустрічі обговорювали проблеми правового забезпечення інтенсивного розвитку двосторонніх відносин. Під час офіційного візиту міністра закордонних справ Б. Геремека до України 15–16 вересня 1998 року сторонами досягнуто домовленості щодо інтенсифікації спільних дій із метою уникнення можливих негативних наслідків розширення ЄС. Також Б. Геремек зауважив, що його країна й надалі підтримуватиме інтеграційні прагнення України, зокрема в питанні набуття статусу асоційованого члена ЄС [8]. Цілеспрямований розвиток польсько-української політичної взаємодії дав Україні змогу заручитися підтримкою Польщі в налагодженні діалогу з провідними державами Європи.

Коли з 1999 року починалось деяке охолодження останніх, що пояснювалося певною політичною переорієнтацією обох країн, суттєвим похваленням українсько-російських і польсько-російських відносин. Але, незважаючи на це, Президент Республіки Польща А. Квасневський докладав значних зусиль із метою підтримки України в очах Заходу: українська тема порушувалася ним під час досить частих зустрічей із Президентом США, за лобюванням якого Польща успішно просувалася в європейській та євроатлантичній структурі.

Після того, як Польща увійшла до НАТО, це внесло додаткові штрихи в розвиток українсько-польських стосунків. Хоча деякі українські офіційні особи, учені та політологи висловлювали побоювання, що після того, як Польща стане членом НАТО, Варшава відвернеться від України, однак як виявилось пізніше, характерною рисою «української політики» Польської держави була і залишилась підтримка співробітництва з Україною. Якщо зовнішню політику Польщі 1990-х рр. можна охарактеризувати як «втечу» зі Сходу на Захід, то з 2000-х рр. відбувається поступове переключення її уваги з регіону Центральної Європи на Схід. Тобто після вступу в НАТО і ЄС пріоритети польської зовнішньої політики

змінилися, її головним вектором стала Україна. Б. Комаровський зазначав: «Членство в НАТО та ЄС дозволяє нам почуватися безпечно. Це дає також можливість визначення абсолютно нової та позбавленої старих комплексів та стереотипів «російської політики» Варшави» [9].

Після 2002 р. у зв'язку зі зміною суспільної та політичної ситуації в Україні та Польщі виникла необхідність визначити орієнтири та розробити нову стратегію подальшої співпраці, пошуку нових підходів до співробітництва. Внаслідок цього у січні 2003 р. за ініціативи польської сторони було висунуто пропозиції щодо розробки «східного виміру» політики Європейського Союзу, до складу якого мала входити концепція взаємовідносин з Україною. Не можна оминати увагою появу наприкінці 2003 р. нової перспективної форми співпраці парламентарів – Парламентської асамблеї України та Польщі. Ініціатива її створення належить польській стороні, а головні завдання задекларовані як «розгляд питань, що цікавлять польський Сейм та Сенат, а також Верховну Раду України, та ухвалення спільних позицій у цьому контексті» [10]. Серед головних завдань Асамблеї, що неодноразово підкреслювалося керівництвом Польщі, є сприяння Україні в її зближенні з європейськими структурами.

Хоча й не існувало окремого документа, в якому б чітко визначалися мета, сфери та засоби реалізації відносин стратегічного партнерства між двома державами, але в період, починаючи з 1995 р., було напрацьовано ґрунтовну юридично-правову базу розвитку двосторонніх відносин, вироблено механізми реалізації та координації стратегічних інтересів обох держав у різних сферах міжнародної політики [11].

Кардинальна зміна у двосторонніх відносинах відбулася під час і після «Помаранчевої» революції. Як зазначив тодішній перший заступник міністра закордонних справ України О. Моцик, президентські вибори 2004 р. стали періодом, коли тисячі польських громадян їхали в Україну, стояли тривалий час на київському Майдані, щоб підтримати український народ і його демократичний вибір. Водночас тисячі поляків проводили акції солідарності у своїй країні. Постійні репортажі по всіх польських каналах з України, топ-новини у провідних мас-медіа про неї, концерти, демонстрації на підтримку «помаранчевої України» – усе це створювало атмосферу єднання двох народів, солідарності за їхнє спільне майбутнє, що сприяло налагодженню подальших українсько-польських двосторонніх відносин у наступному. Президентські вибори, що відбулися на Україні 21 листопада 2004 р., та події «помаранчевої революції», що послідували за ними, засвідчили активну зацікавленість Польщі і особисто Президента А. Квасневського політичною стабільністю в Україні.

Нового аспекту набули українсько-польські відносини після травня 2004 року у зв'язку зі вступом Польщі до Європейського Союзу та після входження у грудні цього ж року до Шенгенської зони. Польща почала активніше лобювати входження України до Європейського Союзу та НАТО. У січні 2005 р., виступаючи з промовою у Сеймі, міністр МЗС Польщі А.Д. Ротфельд зазначив: «Масова солідарність поляків із демократичною Україною є гарною відправною точкою для прориву у відносинах між нашими суспільствами <...> Ми зробимо все можливе, аби закласти тверде й надійне підґрунтя для розвитку взаємин між двома державами, відчутне для мільйонів громадян по обидві сторони кордону» [12].

Згодом 2005 р. проголосили Роком України в Республіці Польща й відбулось підписання ряду нових угод. Загалом станом на 2005 р. характер українсько-польських відносин став інтенсивнішим.

Висновки. Таким чином, упродовж 1995–2005 рр. у відносинах між Польщею та Україною характеризувались зростанням взаємної зацікавленості та активності. Вихід партнерства на рівень стратегічного супроводжувався поглибленням співпраці в різних сферах міждержавної взаємодії. Така польсько-українська взаємодія та динамічний розвиток співробітництва двох країн базувались на істотно визначених спільних пріоритетах і мали цілком обґрунтовані підстави та практичні інтереси. Україна і Польща бачили своє майбутнє виключно в ЄС та були зацікавлені у зміцненні системи національної безпеки в рамках загальноєвропейської системи безпеки. На міжнародній арені Польща відігравала роль так званого «адвоката України» і підтримувала її у вступі до міжнародних організацій та регіональних союзів. В окреслений період між Україною та Польщею було підписано близько 70 спільних двосторонніх угод. Отже, в цей період у сфері міжнародної політики українсько-польські відносини вийшли на новий рівень стратегічного партнерства. На етапі 1995–2005 рр. українсько-польські відносини отримали подальший розвиток у плані поглиблення всебічного співробітництва та вироблення договірно-правової бази як його основи.

Література:

1. Burant S. Poland, Ukraine, and the Idea of Strategic Partnership. Pittsburgh : The Center for Russian and East European Studies, 1999. 45 p.
2. Стоєцький С.В. Україна у зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір : дис. ... канд. політ. наук / НАН України. Інститут європейських досліджень. Київ, 2007. С. 78.

3. Спільна Декларація Президента України та Президента Республіки Польща 25 червня 1996 року. *Політика і Час*. 1996. № 7. С. 79–81.
4. Kronika stosunków międzynarodowych Polski. Ukraina. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej* 1998. 2000. S. 366–367.
5. Герасимчук Т. Україна-Польща: стратегічне партнерство. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія* / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. 2002. Вип. 5. С. 168–174.
6. Зюлковські М. Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи. *Віче*. 2003. № 6. С. 72–74.
7. Спільна Декларація Президента України і Президента Республіки Польща «До порозуміння і єднання». *Урядовий кур'єр*. 1996. 29 червня.
8. Stosunki polsko-ukraińskie / pod red. J. Kozakiewicza. Kraków : Międzynarodowy Centrum Rozwoju Demokracji, 1998. 194 s.
9. Антонюк С. Стратегічне партнерство України і Польщі: сучасний стан, пріоритети розвитку і перспективи / С. Антонюк, О. Антонюк. *Університет*. 2006. № 1. С. 19.
10. Wizmirska В. Kronika stosunków zagranicznych Polski w 2003 r. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*, 2004. Warszawa, 2005. S. 270.
11. Calka M. J. Stosunki z Ukraina. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 1995. S. 119–124.
12. Адам Даніель Ротфельд. У тіні. Львів : Літопис, 2012. 258 с.